

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В СФЕРІ ПІДГОТОВКИ ДО ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

LEGAL BASIS OF CIVIL-MILITARY COOPERATION IN THE FIELD OF PREPARATION FOR MILITARY SERVICE

Ноздрачов О.О., здобувач

Науково-дослідний інститут публічного права

Мета статті – визначення правових засад цивільно-військового співробітництва в сфері підготовки до військової служби.

Досліджено особливості підготовки до військової служби в її правовому та організаційному аспекті, з'ясовано, що вона здійснюється великим колом суб'єктів, які належать до різних гілок державної влади. Досліджено властивості їх повноважень.

Аргументовано, що правові засади цивільно-військового співробітництва в сфері підготовки до військової служби уявляють собою нормативно-правове, теоретико-методологічне та організаційне підґрунтя здійснення взаємодії і сумісної діяльності Сил оборони та цивільного сектору з метою створення достатнього для вирішення завдань відсічі збройній агресії російської федерації військово-навченого резерву, який складався б з високомотивованих осіб з розвиненими професійно важливими якостями. Нормативно-правова складова цивільно-військового співробітництва в сфері підготовки до військової служби характеризується нині наявністю численних прогалин та суперечностей, які потребують внесення змін та доповнень до Закону України «Про Збройні Сили України» та інших правових актів. Теоретико-методологічна складова означеного виду цивільно-військового співробітництва потребує розробки, обговорення та рекомендації для використання у діяльності методичних рекомендацій щодо роботи в сфері підготовки до військової служби з різними групами населення (юнацтвом та молоддю, громадянами, евакуйованими із районів ведення бойових дій, представниками різних професій тощо). Організаційна складова передбачає залучення до вирішення нагальних питань цивільно-військового співробітництва у сфері підготовки до військової служби компетентних фахівців, які можуть проводити навчання військовозобов'язаних знанням, вмінням та навичкам, потрібним для найбільш затребуваних військових професій.

Ключові слова: правові засади, цивільно-військове співробітництво, підготовка до військової служби, професійно важливі знання, вміння та навички, військове законодавство, військовослужбовці.

The purpose of the article is to determine the legal framework of civil-military cooperation in the area of preparation for military service.

The article examines the peculiarities of preparation for military service in its legal and organizational aspects, and finds out that it is carried out by a large number of entities belonging to different branches of state power. The author analyzes the properties of their powers.

The author argues that the legal framework for civil-military cooperation in the area of preparation for military service is a regulatory, legal, theoretical, methodological and organizational basis for interaction and joint activities of the defense forces and the civilian sector with a view to creating a sufficient military reserve consisting of highly motivated individuals with developed professionally important qualities to meet the challenges of repelling the armed aggression of the Russian Federation. The regulatory and legal component of civil-military cooperation in the area of preparation for military service is currently characterized by numerous gaps and contradictions that require amendments and additions to the Law of Ukraine "On the Armed Forces of Ukraine" and other legal acts. The theoretical and methodological component of this type of civil-military cooperation requires the development, discussion and recommendation of methodological guidelines for use in the work of preparing for military service with different groups of the population (youth and young people, citizens evacuated from the areas of combat operations, representatives of different professions, etc.) The organizational component involves the involvement of competent professionals who can provide training to persons liable for military service in the knowledge, skills and abilities required for the most popular military professions in addressing urgent issues of civil-military cooperation in the field of preparation for military service.

Key words: legal framework, civil-military cooperation, preparation for military service, professionally important knowledge, skills and abilities, military legislation, military personnel.

Постановка проблеми. Проблеми підвищення якості підготовки громадян до участі у відсічі повномасштабній збройній агресії російської федерації потребують нині вироблення нових підходів до правового забезпечення проходження військової служби. Проблеми у сфері мобілізаційної підготовки та мобілізації, нагальна потреба військових частин у комплектуванні військовослужбовцями з високим рівнем розвитку професійно значущих якостей і з високою мотиваційною готовністю до захисту Батьківщини можуть бути розв'язані лише за умови ревізії правового забезпечення військового законодавства, у тому числі тих правових актів, які регламентують підготовку до військової служби. Цінним і недостатньо використовуваним резервом у цій сфері уявляється система цивільно-військового співробітництва, яка дозволяє поєднувати зусилля цивільного і військового сектору для вирішення нагальних проблем Сил оборони. Однак питання правового забезпечення цивільно-військового співробітництва в сфері підготовки до військової служби ще недостатньо досліджені на теоретико-методологічному рівні, що, у поєднанні з прогалинами правового регулювання, обумовлює актуальність теми цієї статті.

Мета статті – визначення правових засад цивільно-військового співробітництва в сфері підготовки до військової служби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання визначеної проблеми. Проблеми, пов'язані із визначенням сутності цивільно-військового співробітництва та підготовки до військової служби розглядали у своїх роботах такі науковці, як О. Бериславська, яка визначила головну мету системи управління підготовкою фахівців цивільно-військового співробітництва як забезпечення кадрами, тобто визначення потреби ЗСУ у силах та засобах цивільно-військового співробітництва; їх ефективне використання, тобто впровадження штатних посад (як військових, так і цивільних) для фахівців цивільно-військового співробітництва; професійний і соціальний розвиток фахівців цивільно-військового співробітництва, тобто наявність можливостей для навчання, розвитку кар'єри та забезпечення соціальних потреб та запитів [1, с. 32], В. Заболотня, яка простежила особливості цивільно-військових відносин в Україні та НАТО [2], В. Настюк, І. Коропатнік і В. Карелін, які визначили, що після запровадження в Україні адміністративно-правового режиму цивільно-військового співробітництва на визволених територіях України підвищилася довіра місцевих жителів до діяльності Збройних Сил України у районах дислокації військових частин та підрозділів угруповань військ, надається допомога цивільному населенню визволених територій, а також організовано

взаємодію з іншими військовими формуваннями та правоохоронними органами, місцевими органами влади, засобами масової інформації, різноманітними гуманітарними організаціями та приватним сектором у районах проведення операції Об'єднаних сил [3, с.152]. В. Шульгін, який наголосив на тому, що Міністерство оборони України та ГШ ЗС України необхідно невідкладно здійснити об'єктивний аналіз стану правового регулювання ЦВС ЗС України, наукове, військово-правове обґрунтування та внести через Кабінет Міністрів України як суб'єкт законодавчої ініціативи до Верховної Ради України проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо впровадження питань, пов'язаних із цивільно-військовим співробітництвом Збройних Сил України та інших складових сил оборони» із врахуванням вищезазначених пропозицій [4, с. 71], І. Шопіна, яка приділила увагу розвитку досліджень проблем цивільно-військового співробітництва як виду взаємодії держави і громадянського суспільства [5], а також та інші вчені. Разом з тим питання правового забезпечення цивільно-військового співробітництва у сфері підготовки до військової служби ще не були предметом окремих наукових розвідок, що слугує підтвердженням актуальності теми цієї статті.

Виклад основного матеріалу. Як справедливо стверджує В. Воловик, увага, яка приділялася і приділяється підготовці громадян до військової служби в європейських державах сталої демократії, свідчить про визнання людини найвищою соціальною цінністю, про прагнення держави та її інститутів мінімізувати шкоду, яку спричиняє особистості необхідність тривалий час функціонувати в умовах жорстких обмежень фізичного, морального і дисциплінарного характеру [6, с. 108]. Аналіз підходів щодо сутності та призначення підготовки до військової служби в державах так званої «старої демократії» дозволяє переконатися, що вказаний процес враховує потреби та інтереси чотирьох суб'єктів: а) інститутів держави, що відчуває потребу у військових формуваннях, які можуть ефективно здійснювати захист її суверенітету та територіальної цілісності, забезпечуючи тим самим стале функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування; б) військовослужбовців, які мають цілком раціональну мотивацію щодо збереження свого здоров'я та життя під час проходження військової служби за рахунок розвинених навичок та професійної майстерності; в) військових формувань держави, які можуть успішно виконувати свої завдання лише за умови комплектування військовослужбовцями, що прагнуть підтримувати військову дисципліну та сумлінно виконувати свої функціональні обов'язки, накази та розпорядження своїх командирів/начальників; г) громадянського суспільства, збереження цінностей якого безпосередньо залежить від здатності збройних сил захистити територіальну цілісність та суверенітет держави. Можна констатувати наявність багатьох суб'єктів, сфера інтересів яких включає належний рівень підготовки громадян до військової служби.

Відповідно до ст. 8 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» підготовка громадян України до військової служби включає декілька видів підготовки, кожен з яких має свої особливості. Законодавець відносить до них: національно-патріотичне виховання, допризовну підготовку, підготовку у військових оркестрах, військових ліцей та ліцей з посиленою військово-фізичною підготовкою, підготовку до вступу у заклади фахової передвищої військової освіти, вищі військові навчальні заклади та військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти, військову підготовку у закладах вищої освіти за програмою підготовки офіцерів запасу, фізичну підготовку, лікувально-оздоровчу роботу, підвищення рівня освітньої підготовки, вивчення державної мови. Відповідальність за організацію та проведення підготовки громадян України до військової служби в межах повнова-

жень покладається на Міністерство оборони України, інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування. До цієї роботи можуть залучатись об'єднання громадян відповідно до їх статутів [7]. Аналіз вказаного переліку свідчить, що підготовка до військової служби в її правовому та організаційному аспекті здійснюється великим колом суб'єктів, які належать до різних гілок державної влади.

Досліджуючи особливості правових засад цивільно-військового співробітництва в сфері підготовки до військової служби, слід приділити увагу суб'єктам такої діяльності. Важливе місце між суб'єктами підготовки займає Президент України як Верховний головнокомандувач Збройних Сил України. Це перш за все обумовлено його повноваженнями щодо здійснення організації мобілізаційної підготовки, до якої в якості свого невід'ємного елементу входить і досліджувана нами підготовка до військової служби. Крім того, Голова держави має низку контрольних функцій у сфері функціонування Збройних Сил України, а також інших створених відповідно до закону військових формувань [8]. Верховна Рада України виконує функції, пов'язані з підготовкою до військової служби у межах реалізації своїх повноважень законодавчого та установчого характеру. Парламент України в силу наявності повноважень щодо здійснення законодавчої діяльності визначає організацію та чисельність Збройних Сил України та інших військових формувань, правові засади освіти в Україні, у тому числі і військової освіти, встановлює принципи та загальні засади проходження громадянами України військової служби. Однак, безумовно, повноваження Верховної Ради України та Президента України, пов'язані з правовим забезпеченням підготовки до військової служби, мають загальний характер, і за своєю сутністю уявляють створення фундаментальних базових засад, які необхідні для формування і розвитку спеціального правового забезпечення досліджуваного нами виду підготовки.

Розробку спеціального правового забезпечення та безпосередню організацію підготовки до військової служби здійснюють Міністерство оборони України та Генеральний штаб Збройних Сил України. Це, зокрема, обумовлено п. 3, пп. 14 та 84-4 п. 4, п. 39, 41, 41-1 та іншими Положення про Міністерство оборони України, пп. 33 та 84 п. 4 Положення про Генеральний штаб Збройних Сил України. Низку функцій в означеній сфері має Міністерство освіти і науки України, так, у пп. 6 п. 5 Положення про вказаний орган виконавчої влади міститься вказівка щодо виконання ним завдань з мобілізаційної підготовки, мобілізації та територіальної оборони. Територіальні центри комплектування та соціальної підтримки відповідно до покладених на них завдань беруть участь разом з відповідними органами управління у сфері освіти у повсякденному керівництві допризовною підготовкою.

Участь недержавних суб'єктів у системі підготовки до військової служби охоплюється межами цивільно-військового співробітництва, під яким розуміється системна, планомірна діяльність Збройних Сил України та інших складових сил оборони: командувачів (командирів), начальників, органів військового управління, штабів всіх рівнів, військових частин (підрозділів) та/або військовослужбовців для взаємодії з об'єктами цивільного середовища з метою створення сприятливих умов для виконання визначених їм завдань з використанням військових та невійськових сил та засобів. Цивільно-військова взаємодія є головною функцією цивільно-військового співробітництва та полягає у спільній, цілеспрямованій, організованій та безперервній діяльності командувачів (командирів), начальників, їх заступників, органів військового управління, штабів, структур ЦВС, спрямованій на встановлення та підтримання зв'язків з об'єктами

цивільного середовища на рівні, який забезпечує успішне виконання військами (силами) визначених завдань [9].

Сфера підготовки до військової служби в умовах правового режиму воєнного стану потребує особливих форм консолідації громадянського суспільства зі Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями. При цьому основним завданням цивільно-військового співробітництва в сфері підготовки до військової служби є використання можливостей цивільного середовища (громадянського суспільства, підприємств, установ та організацій всіх форм власності) для забезпечення Сил оборони необхідною кількістю військово навчених громадян, здатних на високому рівні виконувати військовий обов'язок.

Специфіка підготовки до військової служби обумовлює можливість розглядати її в педагогічному, психологічному, соціологічному, військовому, економічному та правовому аспектах. У правовому аспекті поняття підготовки до військової служби як предмет цивільно-військового співробітництва слід, на нашу думку, розуміти як сукупність правових засобів та інструментів, об'єднаних спільною метою правового регулювання – створення умов для комплектування військових формувань України високомотивованими військовослужбовцями з розвиненими професійно важливими якостями. Вказана мета досягається завдяки спільній роботі інститутів громадянського суспільства, органів публічної влади, суб'єктів господарювання, закладів освіти та військових формувань. Найбільш важливими ділянками їх взаємодії є національно-патріотичне виховання, домобілізаційна підготовка та підготовка за окремими військово-обліковими спеціальностями, які потребують спеціальних знань і не можуть бути забезпечені у достатніх обсягах системою військової освіти.

Висновки та пропозиції. Правові засади цивільно-військового співробітництва в сфері підготовки до військової служби уявляють собою нормативно-правове, теоретико-методологічне та організаційне підґрунтя здійснення взаємодії і сумісної діяльності Сил оборони та цивільного сектору з метою створення достатнього для вирішення завдань відсічі збройній агресії російської федерації військово навченого резерву, який складався б з високомотивованих осіб з розвиненими професійно важливими якостями. Нормативно-правова складова цивільно-військового співробітництва в сфері підготовки до військової служби характеризується нині наявністю численних прогалин та суперечностей, які потребують внесення змін та доповнень до Закону України «Про Збройні Сили України» та інших правових актів. Теоретико-методологічна складова означеного виду цивільно-військового співробітництва потребує розробки, обговорення та рекомендації для використання у діяльності методичних рекомендацій щодо роботи в сфері підготовки до військової служби з різними групами населення (юнацтвом та молоддю, громадянами, евакуйованими із районів ведення бойових дій, представниками різних професій тощо). Організаційна складова передбачає залучення до вирішення нагальних питань цивільно-військового співробітництва у сфері підготовки до військової служби компетентних фахівців, які можуть проводити навчання військовозобов'язаних знанням, вмінням та навичкам, потрібним для найбільш затребуваних військових професій.

Напрями подальших наукових досліджень мають включати визначення критеріїв оцінювання якості здійснення цивільно-військового співробітництва в сфері підготовки до військової служби.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воловик В.О. Соціальне призначення підготовки до військової служби у демократичній правовій державі. *Правова наука і державотворення в Україні в умовах сучасних викликів, породжених російською воєнною агресією: теорія, практика, перспективи розвитку*: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 19 травня 2023 року). С. 108–110.
2. Бериславська О. Цивільно-військове співробітництво як вид суспільно-правових відносин у системі публічного управління. *Social development & Security*. 2019. № 2. С. 23–36.
3. Заболотня В. Цивільно-військові відносини в Україні та НАТО. *Перспективи регіонального та місцевого розвитку*: матер. 2-ї конференції молодих учених (23 листопада 2023 р., м. Львів). Львів, 2023. С. 136–138.
4. Настюк В. Я., Коропатнік І. М., Карелін В. В. Сутність та значення адміністративно-правового режиму цивільно-військового співробітництва. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 191–195.
5. Шульгін В. Правова основа функціонування цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 11/2021. С. 67–72.
6. Шопіна І.М. Розвиток досліджень проблем цивільно-військового співробітництва як виду взаємодії держави і громадянського суспільства. *Наука і правоохорона*. 2014. № 4. С. 308–312.
7. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 березня 1992 року № 2232-XII. ІПС ЛІГА Закон Прайм. URL: <https://ips.ligazakon.net/>
8. Положення про здійснення контролю Президента України за діяльністю Збройних Сил України та інших військових формувань: затверджено Указом Президента України від 14 лютого 2015 року № 84/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/84/2015#Text> (дата звернення 11.12.2023).
9. Доктрина «Цивільно-військове співробітництво»: затверджена Головнокомандувачем Збройних Сил України 1 липня 2020 року. URL: <https://sprotyvg7.com.ua/> (дата звернення 11.12.2023).